

Пяткевіч Аляксей Міхайлавіч,
кандыдат філалагічных навук, прафесар
кафедры беларускай культуры і рэгія-
нальнага турызму ўстановы адукацыі
«Гродзенскі дзяржсаўны ўніверсітэт імя
Я.Купалы»
(Рэспубліка Беларусь)

ГАЛОЎНАЯ БІБЛІЯТЭКА ГРОДЗЕНШЧИНЫ І ФАРМАВАННЕ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНАЙ ЭЛІТЫ РЭГІЁНА

Бібліятэка - хата, у якой жывуць кнігі. У гэтым жыцці яны сілку-
юцца энергіяй, што закладзена была ў іх таленавітымі творцамі-аўта-
рамі. Хто ж яны, аўтары, валадары чалавечых дум і сэрцаў? Як ні
дзіўна, гэта дзве пераважна катэгорыі стваральнікаў разумнага і пры-
гожага - пісьменнікі і вучоныя. Усе астатнія, што маюць дачыненне да
пісання кніг - журналісты, краязнаўцы, папулярызатары ведаў, прымы-
каюць да гэтых дзвюх катэгорый. Такім чынам, дзве групы таленаві-
тых людзей пішуць кнігі. Чытаюць жа ўсе. Усе прыходзяць у гэтую
кніжную хату, гасцінна адкрыту заўсёды і заўсёды гатовую дапа-
магчы скантактавацца з кнігаю, увайсці ў яе незвычайны свет. Усіх
уцягвае цывілізацыя ў сваю арбіту, на якой кніга займае першую, самую
значную прыступку на шляху да пазнання жыцця і сябе ў ім.

Бібліятэка ёсьць у вялікай меры адукацыйная ўстанова, якая праз
кніжныя веды фармуе асобу, развівае яе патэнцыял. І кожная бібліятэка
можа з поўным правам лічыць, што яна далучылася да ўзгадавання
вядомых людзей свайго рэгіёна. Тым больш гэта датычыць Гродзенс-
кай абласной навуковай бібліятэкі імя Я.Карскага, якая мае багатую
гісторыю. Гэта гісторыя цікавая не толькі асобамі супрацоўнікаў,
кніжнымі фондамі, рознымі асветніцкімі акцыямі. У гэтай гісторыі нас
не могуць не захапіць людзі, што ў розныя часы пераступалі парог
бібліятэкі, бралі тут кнігі, і не без іх уздзеяння выраслі як выбітныя
постаці на ніве інтэлектуальнай дзейнасці. Такіх постацяў шмат.

Ля вытокаў Гродзенскай публічнай бібліятэкі стаяў выдатны
беларускі педагог і бібліяфіл, выпускнік Варшаўскага ўніверсітэта Ігнат
Кулакоўскі. Ён атрымаў вядомасць і як аўтар афіцыйнай «Запіскі...»
на імя міністра асветы, у якой патрабаваў увесці ў школьнія прагра-
мы краю беларускую мову, літаратуру і гісторыю. Ігнат Кулакоўскі
быў «папячыцелем» Гродзенскай бібліятэкі ў 1830-1837 гг. І не толькі

прычыніўся да яе арганізацыі, а і сама бібліятэка, яе кніжныя зборы
бяспрэчна паўплывалі на станаўленне гэтай магутнай творчай асобы
педагога, краязнаўца, паэта, збіральніка мясцовай даўніны, сябра на-
вуковых таварыстваў у Расіі і за яе межамі.

У сярэдзіне XIX стагоддзя актыўнымі чытачамі бібліятэкі былі
гродзенскія гімназісты браты Урублеўскія, Эдуард і Зыгмунт, у буду-
чым выдатным вучоныя ў галіне хіміі і фізікі, прафесары вышэйшай
школы. Эдуард Урублеўскі працаваў у Пецярбургскім тэхналагічным
інстытуце, Зыгмунт Урублеўскі, які, дарэчы, прайшоў праз паўстанне
1863-1864 гг. і сібірскую ссылку, працаваў у Кракаўскім ўніверсітэце.
Шлях жа ў вялікую навуку і педагогіку вышэйшай школы пачынаўся
для абодвух з Гродзенскай публічнай бібліятэкі.

Тое ж можна сказаць і пра выдатнага гісторыка, гродзенца па-
водле нараджэння, прафесара Віленскага ўніверсітэта (у 20-30 гг.)
Станіслава Касцялкоўскага. Яго навуковыя і папулярныя працы па
гісторыі Беларусі і Польшчы выдаваліся ў Вільні, Лондане, Тэгеране,
Бейруце. Вучоба пачыналася ў Гродзенскай гімназіі. Вядома, што ён
у гімназічныя гады купляў кнігі, збіраў уласную бібліятэку. І, нату-
ральна, наведваў гарадскую бібліятэку, дзе паглыбляў свае веды як
будучы гісторык і краязнавец.

Ці карысталася паслугамі публічнай бібліятэкі ў Гродне Эліза
Ажэшка? Пытанне, напэўна, рытарычнае. Як сведчыць яе ліставанне
з многімі людзьмі, пісьменніца не толькі цікавілася навінамі літарату-
ры, а і была дасведчанай у яе лепшых здабытках. Значыць, німала
чытала. Відавочна толькі, што не сама яна наведвала бібліятэку, а
рабілі гэта яе памочніцы. А вось яе гродзенская калега па літаратуре,
вядомая тады пісьменніца Вільгельміна Касцялкоўская, асока, у ад-
розненне ад дамаседкі Э.Ажэшкі, дынамічная і ўсюдыісная, павінна
была асабіста тут бываць і, напэўна, часта. Перш за ўсё таму, што
яе пісьменніцкія інтарэсы найбольш былі звязаны з літаратуразнаў-
ствам і мастацкім перакладам. Яна перакладала (на польскую мову)
з самых розных літаратур - англійскай, амерыканскай, французскай,
італьянскай, чэшскай. Пісала літаратуразнаўчыя артыкулы і рэцензіі.
Таму павінна была сачыць за літаратурным працэсам у розных кра-
інах. І публічная бібліятэка ў Гродне ў гэтым вельмі дапамагала. Тым
больш, што аддзел замежных літаратур тут быў вельмі багатым.

Адам Багдановіч, вядомы беларускі этнограф, бацька Максіма
Багдановіча, упершыню, здаецца, выкананы зводны каталог фондаў і ў
1895 годзе выпустіў яго друкам у Гродне. А.Багдановіч быў заўзя-

тым бібліяфілам, меў сваю хатнюю добрую бібліятэку і, прыехаўшы з сям'ёй у Гродна ў 1892 годзе, адразу ж звязаўся з бібліятэкай, захапіўся яе кнігазборамі і праводзіў тут шмат часу. Неўзабаве стаў кіраўніком бібліятэкі. І безумоўна, што ў лёссе гэтага чалавека, вядомага народазнаўца, Гродзенская бібліятэка пакінула глыбокі след.

Побач з А.Багдановічам можна паставіць цэлы шэраг імёнаў гродзенцаў, пераважна педагогаў паводле прафесіі, якія шмат друкаваліся, выдаваліся ў XIX - пач. XX стст. І натуранальна, што Гродзенская публічная бібліятэка прайшла праз іх жыцці. Гэта Антон Глябовіч, Дзмітры Кропатаў, Міхаіл Дзмітрыеў, Аляксандр Турчыновіч, Уладзімір Манасеін, Іван Глебаў, Майсей Вальдман, Георгі Аношка, Іван Астраву маў і інш. І як працяг гэтай галерэі мясцовых творцаў - Яўстафі Арлоўскі, аўтар двух дзесяткаў выданняў, што выйшлі ў Гродне, сапраўдныя летапісец. Не толькі архівы, а і публічная бібліятэка паспрыялі станаўленню гэтага выдатнага краязнаўца, кнігі якога карысныя і сёння.

У гэты гісторычны перыяд - 2-я палова XIX - пач. XX стст. - вырасла ў Гродне цэлая плеяда яўрэйскіх пісьменнікаў: Лейб Найдус, Лейб Іофе, Ілья Балярскі, Гедалі Бублік, Самуїл Гаданскі, Іосіф Яшунскі, Якаў Зімер, Туёе Кац, Абрам Фрыдберг. Іх адносіны з гарадской публічнай бібліятэкай былі, праўда, больш складанымі. Перашапачатковая (рэлігійная) адукцыя іх замыкалася ў рамках сям'і. І пазнейшае навучанне і выхаванне былі дастаткова аўтаномнымі. Аднак і ў гэтых умовах літаратура з фондаў гарадской бібліятэкі не магла заставацца па-за ўвагай пісьменнікаў, якія тут фармаваліся і набывалі шырокія інтерэсы. Л.Найдус, напрыклад, быў вядомы не толькі як таленавіты лірык, ён праявіў сябе выдатным перакладчыкам паэзіі розных народаў, пісаў публіцыстыку, нямала рэдагаваў. Падрыхтаваў да друку, у прыватнасці, рускі літаратурны альманах «Неман», які выйшаў у Гродне ў 1916 г. і, вядома, гарадская бібліятэка была яму патрэбнай і паўплывала на творчае развіццё класіка яўрэйскай літаратуры.

На пачатку XX ст. дзейнічалі ў горадзе Гродзенскі гурткі беларускай моладзі, польскі гурткі самаадукцыі, рускія педагогічныя і літаратурна-музычныя таварысты, таварысты ўрачоў, сельскай гаспадаркі, таварысты аматараў яўрэйскай мовы, якія не маглі абыходзіцца без гарадской бібліятэкі. У гэтых грамадскіх аб'яднаннях вырасла мясцовая інтэлігенцыя, якая шанавала кнігу і сваю бібліятэку. У складзе таварыстваў былі людзі розных поглядаў і прыхільнасцяў. Але ўсіх аб'ядноўвалі ідэі асветы і гуманізму, якія яны пранеслі праз

жыццё. З Гродзенскага гуртка беларускай моладзі выйшлі ў свет вядомыя дзеячы культуры. Гэта: Зоська Верас - беларуская пісьменніца; выдавец Адам Бычкоўскі - вядомы адвакат, супраславальнік «Беларускага асветнага таварыства» ў Варшаве; Адольф Зянюк - рэдактар заходнебеларускага часопіса «Студэнцкая думка»; Зыгмунт Абрамовіч - акцёр тэатра І.Буйніцкага; Канстанцін Пушкарэвіч - вучоны-славіст, доктар філалагічных навук, прафесар; Павел Аляксюк - беларускі дзяржаўна-палітычны дзеяч; Уладзіслаў Чаржынскі - таленавіты літаратурны крытык у БССР.

У 1918 - пач. 20-х гг., калі Гродна стаў прыкметным асяродкам грамадска-вызваленчага руху, тут дзейнічаюць такія выбітныя асобы ў галінах нацыянальной палітыкі і культуры, як Антон Луцкевіч, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Паўліна Мядзэлка, Аркадзь Смоліч, Тамаш Грый, Сымон Баран, Андрэй Якубецкі, Кузьма Цярэшчанка. Час той быў вельмі дынамічны, і ўсё ж гарадская бібліятэка не прайшла міма іх, паўплывала на развіццё іх духу.

У міжваенныя гады Гродна, хаця і быў усяго толькі павятовым пунктам на «кressах» 2-й Рэчы Паспалітай, меў сваю немалую інтэлігенцыю. Гэта супрацоўнікі музеяў, тэатраў, гімназій, мясцовай прэсы. Дзейнічала і публічная бібліятэка (кіраўнік - гісторык Т.Янкоўскі), якая гэтую інтэлігенцыю духоўна гадавала.

Згаданыя працэсы мелі свой працяг на новым гісторычным этапе, у паваенныя дзесяцігоддзі, калі бібліятэка атрымала статус абласной і сярод яе сталых чытачоў - ужо студэнты трох гродзенскіх вышэйших навучальных установ. Відавочна, што на гэтым этапе адбываецца інтэнсіўны рост таленавітых і адукаваных людзей. Яны, студэнты, становяцца найбольш актыўнымі чытачамі бібліятэкі і менавіта яны ствараюць фундамент інтэлектуальнай эліты рэгіёна. Перш за ўсё лепшыя выпускнікі гродзенскіх інстытутаў узбагачаюць кадравы склад сваіх *alma mater*. І гэты працэс з году ў год мацнее гэтак жа, як мацнее і расце абласная бібліятэка, што абслугоўвае навукова-педагагічныя патрэбы сваіх гадаванцаў. Выкладчыкі гродзенскіх вышэйших навучальных установ, якія тут духоўна выраслі і зараз застаюцца ў актыве чытачоў бібліятэкі - безумоўна залаты фонд нашай рэгіональнай эліты. Сваёй навуковай, педагогічнай, асветніцкай і нярэдка краязнаўчай дзейнасцю яны ўносяць найбольшы ўклад у культурны багаж горада. Імёны іх дастаткова вядомыя. Гэта, напрыклад, дактары медыцынскіх навук Уладзімір Спас, Віктар Зінчук, Аляксандар Астроўскі, Ларыса Евен, Ларыса Пірагова, Міхаіл Барысюк; доктар педагогічных навук, прафесар Віктар Таранец; дактары гісторыі

рычных навук, прафесары Вячаслаў Швед, Святлана Марозава, Дзмітры Караў, Святлана Сяльверстава; дактары філалагічных навук, прафесары Павел Сцяцко, Іван Лепешаў, Аляксей Нікіцевіч; дактары фізіка-матэматычных навук, прафесары Іван Мартынаў, Сяргей Маскеўіч, Яўген Роўба, Міхаіл Маталыцкі, Славамір Ануфрык.

Але асаблівай нашай увагі заслугоўваюць тут постаці, якія адышліся далёка не толькі ад бібліятэкі імя Я.Карскага, але і ад Гродна і нават згубіліся ў сённяшнім тлумным віры жыцця ці, дакладней, прызыбыліся. А, між тым, рэгіянальная значнасць такіх асоб ад гэтага не зменышлася. Яны гэтаксама далучаліся да ведаў і ўзбагачалі свае душы і ў гродзенскіх інстытутах, і ў сваёй бібліятэцы - «абласной навуковай бібліятэцы імя Я.Карскага». Возьмем, напрыклад, пісьменніцкія асобы. Іх вырасла ў Гродне ў пасляваенны час больш за 30. А што патрэбна для такога росту? Не толькі талент ды грунтоўная адукацыя. Яшчэ вельмі патрэбна чытанне, далучэнне да мастацкага слова сусветных майстроў. Так што абласная бібліятэка стала часткай жыцця юных творцаў, што тут вучыліся (пераважна ў педінстытуце) і сталі прызнанымі пісьменнікамі. Гэта: празаік і мовазнавец, прафесар Фёдар Янкоўскі; літаратуразнавец, доктар філалагічных навук, прафесар, заслужаны дзеяч навукі Беларусі Мікола Грынчык; паэты: Пятрусь Макаль, Данута Бічэль, Аўгіння Кавалюк, Уладзімір Васько, Лілія Бандарэвіч, Людміла Кебіч, Уладзімір Шурпа, Ганна Зінкевіч, Іван Карэнда, Аляксей Белы, Галіна Самойла, Юры Гумянюк, Юрась Пацюпа, Анатоль Брусеўіч, празаікі Аляксей Карпюк, Лідзія Ялоўчык, Іван Пяшко, паэт і празаік Віктар Бачароў; літаратуразнавец і паэтка Ала Петрушкевіч.

Напэўна, шануюць памяць пра чытальную залу ды абанемент абласной бібліятэкі, якая вывела іх у вялікі свет і вядомыя беларускія вучоныя, што знайшлі сваю дарогу за межамі горада свайго юнацтва. Гэта доктар педагогічных навук, прафесар Іна Казімірская, доктар сельскагаспадарчых навук, прафесар Міхаіл Грынь, дактары медыцынскіх навук, прафесары Уладзімір Сыты, Магдалена Вялічка, дактары эканамічных навук, прафесары Уладзімір Клюнія, Віктар Абуховіч, доктар гістарычных навук, акадэмік Міхаіл Касцюк, доктар паліталогіі Сяргей Рашэнікаў і інш.

Да іх можна далучыць знаных людзей у галіне музыкі і тэатра, тэхнікі і архітэктуры. Бібліятэка імя Я.Карскага адкрывала ім радасць пазнання разумнага і прыгожага, вучыла берагчы каштоўнае і дарагое сэрцу. Выходзіла пачуццё чалавечнасці, увогуле ж - вучыла жыць. Фармавала вялікіх асоб. Такая ўжо магічная сіла кнігі! Галоўная кніжніца Гродзенскай вобласці і сёння выконвае тую ж місію.